

ADITZ MODALEN ERABILPENA DELA ETA

Leioa, 1994.10.04
Alan King

Modal(tasun) terminoak bi esanahi izaten ditu gramatiketan, bata formala (morfosintaktikoa) eta bestea nozionala (semantikoa); hauek beti ongi bereizi izan ez badira ere, ez da komeni nahastea.

Kategoria formal bezala, *modalak* “laguntzaile modal” edo “aditz modal” di-relakoen laburdura gisa agertzen da, batez ere gramatika ingelesetan (1). Ingelesez, hain zuzen ere, aditz egitura berezi batek eta laguntzaile multzo berezi batek adierazten dituzte nozio modal nagusiak, hala nola posibilitatea, beharra eta abar. Esan beharrik ez dago ingelesezko gramatiketan aipatu ohi diren aditz modalen ezaugarri nagusiak (2) —ezaugarri morfosintaktikoak, alegia— hizkuntza askotan bilatzerik ez dagoela (3).

Kategoria semantiko gisa, aldiz, *modaltasun* kontzeptua edozein hizkuntza-aren azterketan erabil daiteke (4). Euskarak ere nozio modalak adierazteko bitartekoak baditu, izan; galdetu behar da, ordea, ea bitartekook *gramatikalizatuak* dauden eta zenbateraino.

Esate baterako, har ditzagun euskarak posibilitatezko nozioak adierazteko di-tuen bi era ezagun, *ahal*-ekin osatutakoa eta *-(te)ke* morfemaren bitartez osatzen dena. Egon, biak sistema gramatikalean daude, baina bigarren forma aspaldiko partez, euskararen prehistoriatik alegia, paradigma morfologikora pasatua da; ondorioz, maila sinkronikoan, bata adierazpide perifrastikoa dugu eta bestea trinkoa edo sintetikoa.

Posibilitatea adierazteko hirugarren era bat, *gauza/gai/kapaz izan* lokuzioekin lortutakoa, oraindik ez da *ahal*-ek eta *-(te)ke*-k ezagutu dituzten gramatikalizazio bideetan abiatu. Laburtuz, beraz, honako eskala hau dugu, gramatikalizazioaren arabera mailakatua:

gauza izan < ahal < -(te)ke

Euskararen adierazpide modalek erakusten dutenez, hizkuntza baten barruan edozein nozio adierazteko aukera desberdinak, eta maila desberdinetakoak,

(1) Ikus Richards et al. (1985:179), Trask (1993:173), eta hurrengo oharreko erreferentziak.

(2) Ikus adibidez Cobuild (1990:218), Halliday (1970/1976:192), Palmer (1986:33).

(3) Antzineko ingelesean ere ez omen ziren aurkitzen aditz modalen ezaugarri bereziok, edo ez hizkuntza modernoan bezala bederen (ikus Goossens, 1987).

(4) Hizkuntza naturaletan ez ezik logikan ere erabili izan da: ikus Allwood et al. (1977:108-124).

egon daitezke. Era berean, nozio modal *desberdinak* adierazteko forma nagusiak, edo formarik gramatikalizatuena, ez dira beti maila berdinekoak izango, eta berritri euskara dugu honen lekuko:

gauza izan < *ahal izan* < *-(te)ke*

premia eduki < *behar izan* < \emptyset

gogoa eduki < *nahi izan* < \emptyset

1. MODALEN SAILKAPEN SEMANTIKOA

Modaltasuna, hitz gutitan esanda, egoerei edo gertaerei buruzko posibilitate, probabilitate, behar, asmo edota ustea isladatzeko proposizioen modifikazio mota bat da (5). Modaltasuna modutik bereiztea komeni da (6). Modua (edo era; *mood* ingelesez) proposizioei dagokien errealitate —edo hipotesi— mailarekin zerikusia duen kategoria dugu. *Subjuntibo*, *optatibo*, *inperatibolagintekera*, *hipotetikolalegiak*zko, eta modu ezmarkatua —*indikatio*— dira “modu” kategorian biltzen diren baliorik ezagunenetako batzuk; indikatibotik kanpo, hauek denok egiazko “mundutik” urruntze edo deslotze bat adierazten dute. *Modaltasunak*, berriz, delako mundu —balizko zein benetako— horren barruan gertakizun batek daukan gertatzeko posibilitate zein probabilitatea neurtzen du. Hortaz, ondoko hiru perpausotan:

- (1) Joango bazina, bazkaldu gabe geratu beharko zenuke.
- (2) Joango bazina, bazkaldu gabe gera zintezke.
- (3) Joango bazina, bazkaldu gabe geratuko zinateke.

“mundu” hipotetiko berdinez ari da hiztuna, baina hiru nozio desberdin adierazten dira bakoitzaren bigarren atalean: (1)ean *beharra* (mundu horretan zer gertatuko den derrigorrez), (2)an *posibilitatea* (mundu horretan zer gerta daitezkeen) (7), eta (3)an modaltasun ezmarkatu edo neutrala (mundu horretan zer gertatuko den).

Modaltasun mota desberdinen artean, garbien ikusten den bereizketa modaltasun *epistemikoaren* eta beste mota guztien artekoa da (8). Hitz gutxitan, modaltasun epistemikoak hiztunaren sinesmenak adierazten ditu. Ondoko bi adibideotan beharraren kontzeptu ez-epistemikoa (4) eta epistemikoa (5) kontrastatzen dira:

- (4) Etxera joan behar duzu.
- (5) Nekatuta egon behar duzu.

(5) Xehetasun gehiagorentzat, ikus King (1993:101-115 eta 263-290).

(6) Ikus Palmer (1986:2-23).

(7) Hegoaldeko euskaran; Iparraldeko hizkeretan, berriz, (2)ko egiturak askotan ondorrio neutrala adierazten du. Ikus honetaz King (1987:96), King (1993:227).

(8) King (1993:108).

Badirudi semantika mailan honelako bereizketak hizkuntza guztietan egin daitezkeela. Baina bestalde, bion arteko anbiguotasun formalak askotan gertatzen direla dirudi (9).

Hizkuntza naturaletan erabiltzen diren modaltasunezko kontzeptuak oso subjektiboak eta labankorrek dira. Modaltasun mota desberdinak sailkatzeko —di-rela epistemikoak, direla bestelakoak— erizpide desberdinak erabil daitezke (10). Hizkuntza desberdin askotan formalki agerian egoten diren bereizketak (hala nola [beharra: ahala] edo [beharra: nahia]) oinarri bat izan daitezke; hiztun arruntaren intuizioa beste bat izan daiteke; eta corpus haundietako ikerketa kuantitatiboek ere zerbait adieraz dezakete gai honetaz (11). Hemen proposatuko den sailkapena ahalik eta sinpleena eta laburrena da, baina nahikoa izango da (12):

MODALTASUN EPISTEMIKOA:

- posibilitatea edo ez-segurtasuna
- probabilitatea
- beharra edo segurtasuna
- ezinezkotasuna

MODALTASUN EZ-EPISTEMIKOA:

- posibilitatea
- nahikundea
- beharra

Zerrenda honetako elementu bakoitza modaltasun mota bat da eta hortaz nozio xeheen multzo bat jasotzen du. Esaterako, “posibilitate ez-epistemikoaren” barruan *gaitasuna*, *baimena*, *ahalmena* eta abar luze bat biltzen dira; “nahikundearen” atzean *gogoa*, *asmoa* eta *joera* izkututzen dira, besteak beste. Beraz, lema bat zenbait forma modali aplikatzeak ez du esan nahi forma horiek derrigorrez sinonimotzat jotzen direnik, baizik eta hein batetako kidetasun semantikoa somatzen diegula.

2. MODALEN SAILKAPEN MORFOSINTAKTIKOA

Ikusi denez, hizkuntza beraren barruan nozio modal batek askotan maila ezberdinetako gauzapenak izan ditzake, sistema gramatikaren ikuspegitik; gogora dezagun adibide hau:

(9) Ikus Coates (1983:9), King (1993:107), Palmer (1965:106), Perkins (1982:245), Walton (1989).

(10) Ikus adibidez Palmer (1986).

(11) Coates (1983:28).

(12) King (1993:110).

gauza izan < ahal < -(te)ke

Katea hau gramatikalizazio prozesuaren bidez azaldu dugu; ikuspegi sinkroniko batetatik, *geruzapena* delako kontzeptuaz ere balia gaitzke (13). Frantses modernoan, adibidez, geroaldia bi modutan adieraz daiteke, hauek hizkuntzaren egituraren "geruza" desberdinei dagozkielarik: *je chanterai, je vais chanter*. Latinean beste geroaldi mota bat zegoen, hots cantabo, baina geruza hori aspaldi desagertu zen hizkuntza honetatik (14). Geruzapena prozesu orokor diakroniko baten ondorio sinkroniko bat da. Oro har euskararen aditz sistema osoa hiru geruza nagusitan eratua dagoela dirudi: esaterako [*dakar: ekartzen du: ekartzen ari da*] (15).

Gramatikalizazioaren beste alderdi bat, bestalde, *berriztapena* delakoa da (16). Denboran zehar, forma batzuk gramatikalizatu ahala, horren gramatikalizatuak ez ziren beste perifrasi batzuk formula bihurtu eta pixkanaka sistema gramatikalean sartzeko joera da. Hauek azkenean geruza berri bat osa dezakete. Maila sinkronikoan, ondorioz, nozio kidetuak adierazteko geruza desberdinetako eta jatorri ezberdinetako formak egongo dira.

Gramatikalizazio prozesuak, beraz, sistema morfosintaktikoa birmoldatu egiten du; bestalde, gehienetan modifikazio semantikoak dakartza. Forma gramatikalizatuagoen esanahiak orokorragoak, zabalagoak eta neutralagoak izaten dira; hortaz, geruza desberdinetako formen artean hautatzeak aukera semantiko edo erretoriko bat suposatzen du.

Hona hemen euskararen agertzen diren modaltasunezko esamoldeak, gramatikalizazio mailen arabera sailkatuz:

(A) Aditzaren morfologia sintetikoaren mailan, *-(te)ke* da indizio modal bakarra; posibilitate epistemikoa zein ez-epistemikoa adierazteko erabiltzen da (17).

(B) Aditz joko perifrastikoaren lehenengo mailan (hots, sistema perifrastikorik gramatikalizatuenean), modaltasunaren indizio bakarra bezala, zenbait erabileratan *-tuko* formarekin osatutako geroaldiko egiturak aipa daitezke, euskara informalean behintzat maiz posibilitate (edo ez-segurtasun) epistemikoa adierazten baitu (18), adibidez:

(7) Nekatuta egongo zara. (= "Nekatuta zaudeke.")

(13) Gramatikalizazioaz, ikus Heine et al. (1991), Hopper & Traugott (1993); eta modaltasunaren kontestuan konkretuki, Palmer (1986:3). Denbora perifrastikoaren gramatikalizazioa batzuetan "auxiliarization" bezala ezagutu da: ikus Harris & Ramat, eds. (1987). Geruzapenaren kontzeptuarentzat ("layering" ingelesez), ikus Hopper & Traugott (1993:124), King (1993:99).

(14) Hopper & Traugott (1993:42).

(15) King (1993:202-262).

(16) "Renewal" ingelesez: ikus Hopper & Traugott, op. cit.

(17) Agirre (1991:742), Euskaltzaindia (1987:413 eta 430), Lafitte (1944:368, passim), Villasante (1980:59-62).

(18) King (1993:226).

(C) *Ahal, ezin, behar* eta *nahi*-rekin sortutako egiturak hirugarren “geruza” osatzen dute. Dударик gabe, euskarak dituen adierazpide modalik gehienak, sarrren erabilitakoak, edo tipikoenak, multzo honetakoak dira, eta ondorioz, gramatikariek euskal “modalak” identifikatzerakoan hauexek aipatu ohi dituzte. Lafonek, Lafittek, Eguzkitzak, Wilbur-ek, eta Trask-ek, besteak beste, inoiz berezitat hartu dituzte ikuspegi sintaktiko batetik, dagokien kategoriaren izena proposatzerakoan guztiz bat ez badatoz ere (19). Hauexek dira behean aztertuko ditugun “euskararen modalak”.

(D) Euskaraz modaltasuna adierazteko dauden baliabideak zerrendatu nahi badira, “modal”-tzat jo litekeen kategoria *formal* hutsa identifikatu ordez, laugarren “geruza” batetako zenbait aditzezko egiturak ez lukete aipatu gabe gelditu behar. Hauek gehienez ere bakarrik semigramatikalizatuak daude; horrexegatik, noski, ez dira agertzen gramatika deskribapenik gehienetan. Guk ere ez ditugu hemen sakonean aztertuko, baina aipamen bat derrigorrezkoa dela dirudi. Hona hemen, besterik gabe, erabilienetako batzuen zerrenda (nozio ez-epistemikoei dagozkie) (20):

(i) Posibilitatea: *-tze*ko gauza izan, *-tze*ko gai izan, *-tze*ko kapaz izan, *-tzen* jakin, *-tze*ko modua (modurik) egon/eduki, *-tzerik* egon/eduki/ukan (galderetan etab.).

(ii) Ezina: *-tze*ko modurik ez egon/eduki, *-tzerik* ez egon/eduki/ukan (22).

(iii) Nahikundea: *-tze*ko gogoia ukan/eduki, *-tze*ko asmoa ukan/eduki, *-tze*ko asmotan ibili... (23)

(iv) Beharra: *-tze*ko premia ukan/eduki, *-tze*ko izan/ukan (latinezko gerundiboa bezalatsu erabilirik) (24).

(E) Baliabide linguistikoen zerrenda ez da amaitzen hemen aditzezko perifrasiatara mugatzen ez bagara. Adibidez (25):

(19) Ikus Lafon (1943:134-141). Lafitte-k (1944:347) “semilaguntzaile” deitu zituen. Eguzkitzarentzat (1985:215) *ahal izan* eta *ezin izan* aditz modalak dira; *behar izan* eta *nahi/gura izan*, ostera, “aditz semimodalak” deitzen ditu, bereizketa zenbait arrazoi sintaktikotan oinarritzen dituelarik. Wilbur-en eta Trask-en erreferentzientzat ikus 26. eta 27. oharrak behean.

(20) King-ek (1993:263-290 eta passim) dakar hauen deskribapen sakonago bat. Alzo-k (1961) ere badauzka adibide batzuk. Halere orokorki esan behar da gramatikariek ez dutela euskararen alderdi hau oraindik aski ikertu.

(21) Ikus Gramatika batzordea (biltzarre honetan), King (1993:254-6, 274-5).

(22) Ikus Euskaltzaindia (1987:472), King (1993:254-6, 287), Lafitte (1944:214, 221), Villasante (1980:101).

(23) Ikus King (1993:286).

(24) “Gerundiboa” dela eta ikus Agirre (1991:720), Alzo (1961:66), Euskaltzaindia (1987:468), King (1993:257, 282-4), Rebuschi (1982:482), Villasante (1980:194-5). (C) atalean bildutako egituratik (*joan behar dut*) desberdina den heinean, *behar*-ekin osatutako egitura alternatibo bat ere, *joan beharra dut/daukat*, hemen aipatzekoa da noski. Honetaz ikus Euskaltzaindia (1987:454), King (1993:241-3).

(25) Ikus King (1993:263-290 passim).

(i) Adberbio eta esapide adverbial batzuek modaltasuna adierazten dute (gehienetan epistemikoa): *beharbada, noski, derrigorrez, seguraski, dirudienez, nere ustez* eta abar luze bat.

(ii) Partikula modalek (*omen, ote, al, bide*) eta edo (zalantza adierazteko: *bihar edo*) beharbada modaltasun epistemikoa adieraz dezakete.

(iii) Beste adierazpide batzuk sintaktikoak dira, hala nola *Uste dut...-la, Bistan da...-la* eta antzekoak.

3. EUSKARAREN LAGUNTZAILE MODALAK

Ahal, ezin, behar eta *nahi* modu desberdinetan sailkatu izan dituzte gramatikariek. Partikulak direla diote batzuk (26), eta izenak beste zenbaitek (27). Kasu desberdinak ez lirakeke nahastu beharko kontu honetan.

Adibidez, (8)an *behar* izena dateke, ez ordea (9)an:

(8) Zure beharrik ez daukat.

(9) Ez zaitut lagundu behar.

(10)ean *a(ha)l* partikula hutsa da, (11)an aldiz *ahal izan/ukan* aditza dugu (28):

(10) Isilduko a(ha)l zara?

(11) Ez zaitut laguntzen ahal.

Jakina, (11)an *ahal izan* aditza dela diodalarik, aditz konposatua esan nahi da, *maite izan/ukan* ere aditza den bezala (12)an:

(12) Ez ditut haur horiek maite.

Orobat, *behar izan/ukan* (9)an aditza da, *uste izan/ukan* aditza den hein berean (13)an:

(13) Ez dut uste joango denik.

Hortaz, (14a)ren analisisa seguraski (14b) da, eta ez (14c) edo (14d):

(14a) ulertu behar duzu

(14b) ulertu + behar duzu

(26) Wilbur-entzat (1981:172) *ahal, behar* eta *nahi* "root-modal particles" lirakeke, hau da, partikula modal ez-epistemikoa.

(27) Trask-en (1984) iritziz euskarak "modal nouns" (izen modalak) dauzka.

(28) Lhandek (1926 sub *ahal*) *ahal izan* aditza eta *ahal* partikula bereizi zituen, partikularen adibide hau emanez: *ahalbanabil* (Hiribarrena) 'si je puis aller'. Ekialdeko eta antzineko sistemei dagokienez, *ahal*-i buruzko zenbait puntu oraindik ilun samar gelditzen direla aitortu behar da: ikus honetaz King (1993:247), Wilbur (1981).

(14c) *ulertu duzu + behar

(14d) *ulertu behar + duzu

Eta (15a)rena (15b) da, ez (15c):

(15a) laguntzen ahal zaitut

(15b) laguntzen + ahal zaitut

(15c) *laguntzen zaitut + ahal

Hau da, kasu hauetan egitura orokorra (16) da, laguntzaileak beren aldetik aditz konposatuak direlarik:

(16) ADITZ NAGUSIA + LAGUNTZAILE MODALA
(*ulertu, laguntzen*) (*behar duzu, ahal zaitut*)

Hala ere, laguntzaile hauen ezaugarri morfosintaktiko bat aditz nagusiaren sujeto eta objetoekiko komunztadura da; ezaugarri hau, euskal aditzaren sistemaren barruan, geruza oinarrizkoagoa osatzen duten laguntzaileekin dute amankomunean. Hortaz, (17)k eta (18)k objetuekiko komunztadura erregela bera konpartitzen bide dute:

(17) Zu lagunduko zaitut/*dut.

(18) Zu laguntzen ahal zaitut/*dut.

Fenomeno hau *nori* kasuko objetuetara ere zabaltzen da.

Gaur egun irakurtzen eta entzuten denetik juzkatzeko, laguntzaile modalen komunztadurari buruzko zenbait puntu ilun gelditu dira, edo bestela esanda, desadostasunak soma daitezke hitzunen edo idazleen artean. Beraz, modalen zenbait ezaugarri orokor eta amankomun ikusirik, goazen, zailtasun horiei bereziki erreparatuz eta erabilera zuzen edo gomendagarri batzuk aipatuz, banan-banan laburki aztertzeraz.

3.1. Ahal izan

3.1.1. Posibilitatea adierazteko erabiltzen den aditz modal hau forma transitibo nahiz intrantsitiboan agertuko da —*ahal dut zein ahal naiz*, alegia— aditz nagusiaren esanahiaren edo trantsitibitatearen arabera. Beraz,

(19) erosi/erosten ahal dut

(20) joan/joaten ahal naiz

3.1.2. Mendebaldeko euskaran esamolde honen erabilpena aski mugatua izan da, eta ez da gomendagarri erabilpen hori neurritz gain bultzatzea edo tradizioz *eros(i) dezaket* (edo honen aldaki dialektalak), *joan naiteke*, eta beste zenbait baliokide erabili ohi diren testuingurueta larregi zabaltzea.

3.1.3. Era berean, noski, eta beti mendebaldeko erabileraz ari garelarik, ez litzateke egokia *eros(i) nezake* (bizkaieraz *neike*) eta *joan ninteke* baztertzea, *erosi ahal ahal nuke*, *joan ahalko nintzateke* edo tankerakoez ordezkaturata.

3.1.4. Aparte utzi behar da denbora perifrastikoen eta forma ez-jokatuen kasua, non derrigorrezkoa baita *ahal izan*-en erabilpena (edo beste perifrasiaren batena) adibide hauetan bezala:

(21) erosi ahal izan dut

(22) joan ahal izateko

eta abar.

3.1.5. Aipa dezagun hemen beste molde hau ere badagoela, nahiz eta honen erabilera gaur egun, literaturako erregistroaz kanpo, eskasagoa izan:

(23) eros ahal dezaket

(24) joan ahal naiteke

3.1.6. Ez da gutiago errespetatu behar Nafarroan eta ekialdean zabaldua dagoen erabilera bat, *ahal izan/ukan*-ez baliatzen dena alegia, baina ohar gaitzen tradizio horretan *eros dezaket*-en baliokidea (25) dela, ez (26):

(25) erosten ahal dut

(26) erosi ahal dut

3.1.7. Aditz nagusia isilpean gordetzen delarik aditz modal honek —besteek bezala, ikusiko denez— forma trantsitiboa hartzen du beti (esaldia inpersonala ez bada behintzat: *ahal da* ‘on peut, se puede’):

(27) Joan zaitezke? - Bai, ahal dut. (*Bai, ahal naiz).

3.2. Ezin izan

3.2.1. Euskalki guztietan, ezin elementuaz osatutako perifrasiak erabil daitezke ezinezkotasuna adierazteko. Baina ekialdeko euskalkietan hau ezinaren nozioaren adierazpide desberdinen arteko bat baizik ez den bitartean, (28) eta (29) ere esan daitezke eta:

(28) ez dut erosten ahal

(29) ez naiteke joan

mendebaldeko euskaran *ezin izan*-ekin osatzen da, (30) eta (31)an bezala, ideia hauek adierazteko bide nagusia:

(30) ezin dut erosi

(31) ezin naiz joan

Ez bakarria ordea, (32) ere esan bait daiteke, besteak beste, euskara informalean bederen:

(32) ez daukat joaterik/erosterik

3.2.2. Idatzizko literaturan, (30)az gainera, (33-35) ere agertzen dira:

(33) ezin erosi dut

(34) ezin dezaket eros

(35) ezin eros dezaket

Baina lau hauetarik, ohar gaitezen (30) dela zalantzarik gabe gaurko egunean gehienetan topatzen den forma; aldi berean, beste aukera horiek ezin gaitzetsi dira alternatiba estilistiko bezala.

3.2.3. Trantsibitateari dagokionez, *ezin izan*-en erabilera *ahal izan*-enaren antzekoa dela esan beharko genuke. Laguntzailearen formak aditz nagusiaren mota isladatzen du beraz: (30) eta (31) gonbara daitezela. Ez dirudi (36-39) euskal tradizioan orokorrenak direnik:

(36) ?ezin dut joan

(37) ?ezin joan dut

(38) ?ezin dezaket joan

(39) ?ezin joan dezaket

Halere, azken urteotan nahaste bat gertatzen ari da zenbait hiztunengan, erabileran berean ez ezik, zuzentasunari buruzko kontzeptuetan ere. Konfusio honen aurrean argitu beharra dago (31) dela bai jendeak normalean esaten duena, bai euskal tradizioz eta gure gomendioz esaten jarraitu beharko litzatekeena, eta ez (36).

3.2.4. Aditz nagusia falta denean, berriz, *ezin izan*-en forma beti trantsitibo izango da (inpersonalitasuna adieraztean izan ezik: *Ezin da!*):

(40) Joan zaitezke? - Ez, ezin dut. (*Ez, ezin naiz.)

3.3. Behar izan

3.3.1. Lehen aipatu da *behar* berez izena dugula, (8) eta (41) adibideek erakusten dutenez:

(41) Horren beharrean gaude.

Esan beharra dago, halere, izen gisa ere *behar*-ek baduela modaltasunarekin zerikusi handia (29). Lehenbizi, esanahiaren aldetik: nozio modal bat adierazten

(29) Konpara 27. oharra.

baitu, hots, “beharra” (premia, nahitaezkotasuna, ezinbestekotasuna, edo dena delakoa). Bigarrenik, aditz modalekin agertzen den ezaugarri sintaktiko berezi bat dela-eta: honen perpaus-osagarrietako aditzak partizipio forman agertzen baitira, eta ez beste izenenetakoak bezala (*asmo, gogo, modu* eta *premia* barne) *-izeko* atzizkiarekin: hortaz:

- (42a) Esan beharrik ez dago.
- (42b) Zu ikusi beharrean nago.
- (42c) Joan beharra daukat.

eta ez:

- (43a) *esateko beharrik
- (43b) *ikusteko beharrean
- (43c) *joateko beharra

nahiz (44-47) eta abar erabili, bestalde:

- (44) joateko asmoa
- (45) joateko gogoia
- (46) joateko modua
- (47) joateko premia

Hurrengo lerroetan, berriz, interesatzen zaiguna *behar izan/ukan* aditz modalaren erabilera sintaktikoa izango da.

3.3.2. Erabilera hau dela eta, bi joera dira aipatu beharrekoak. Joera horietako batetan, *behar izan* beti forma trantsitiboan egoten da:

- (48) erosi behar dut
- (49) joan behar dut

inpersonalatasuna adierazteko izan ezik, jakina:

- (50) erosi behar da (= “norbaitek edo inork erosi behar du”)
- (51) joan behar da (= “norbaitek edo inork joan behar du”)
- (52) Kontuz ibili behar da gizon horrekin. (*zentzu inpertsonala*)

3.3.3. Joera nagusia da esandakoa: segur aski gaur egun halaxe idazten eta esaten dute euskaldun gehienek, eta guk ere erabilera horri jarraitzea gomendatuko genuke. Baina honen aldamenean beste joera bat ez da ezezaguna, aditz nagusi intransitiboekin *behar izan* intransitibo moduan erabiltzekoa alegia:

- (53) erosi behar dut
- (54) joan behar naiz

Bigarren erabilera hau nahiko zabaldua dago zenbait lekutan, batez ere ahozko hizkuntzan eta estilo informaletan. Ohar gaitezen aditz modal desberdinen erabilerak berdintzen direla, joera honekin, trantsitibitate kontuan. Nahiz eta erabilera hau, antza denez, hizkuntzaren barruko berezko bilakaeraren ondorio izan, eta logika izpirik falta ez bazaio ere sistemaren ikuspegitik, erabilera trantsitibo hutsa da sustraituena eta zabalduena, eta gaurko euskararen estetikan dudarik gabe dotoreena da; hortaz, euskara batuan *joan behar dut* erabiltzea gomendatzen da, *ez joan behar naiz*.

3.4. Nahi/Gura izan

3.4.1. *Behar* bezala, *nahi* berez izena da, nahiz *nahi*-ren izenezko erabilera zertxobait murriztagoa izan *behar*-ena baino, gehiagotan beste izen batzuk erabili ohi baitira, hala nola *gogo*, *borondate*, *desio*, *gurari* eta abar (30).

3.4.2. Orokorrean, *nahi izan* edo *gura izan* aditzen erabilera sintaktikoari buruz esan daitekeena *behar izan*-i buruz arestian esandakoa bera da. Badaude, alegia, 3.3.2 eta 3.3.3an aipatutako bi joerak berak. Euskara literarioari dagokionez, erabilera trantsitiboari atxikitzea gomendatzen da berriro-hots, (55) eta (56), (55) eta (57) erabiltzea baino hobea:

(55) erosi nahi dut

(56) joan nahi dut

(57) joan nahi naiz

Haatik, (57) ere zenbait lekutako euskaldunen artean bizirik dagoela eta erabat okertzat jotzeko arrazoirik ez dagoela gaineratu behar da. Egoera orokorra aski konplexua da, (54)en eta (57)en erabilerek distribuzio dialektal ezberdinak baitituzte, bakarrik lehena entzuten delarik mendebaldeko hizkeretan.

ERABILITAKO ITURRIAK

AGIRRE BEREZIBAR, J. M. (1991): *Euskal gramatika deskriptiboa*. Bilbao: Labayru Ikastegia.

ALLWOOD, J.; ANDERSSON, L. G., and Dahl, Ö. (1977): *Logic in linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

ALZO, D. J. de (1961): *Estudio sobre el euskera hablado*. San Sebastian.

COATES, J. (1983): *The semantics of the modal auxiliaries*. Beckenham: Croom Helm.

(30) *Logura* bezalako hitz konposatuak alde batera utzita, *gura*-ren izenezko erabilpena *nahi*-rena baino are murriztagoa dela dirudi.

- COBUILD (1990): *Collins Cobuild English grammar*. London: Collins.
- EGUZKITZA, A. (1985): "Aditz modalak euskaraz". *Euskera XXX* (1985, 1: 215-221).
- EUSKALTZAINDIA (1987): *Euskal gramatika: lehen urratsak*, 2. tomoa. Bilbo: Euskaltzaindia.
- GOENAGA, P. (1985): "Nahi eta behar". In Melena, ed. (1985). *Symbolae Ludovico Mitxelena septuagenario oblatae*. Vitoria: Universidad del País Vasco.
- GOOSSENS, L. (1987): *The auxiliarization of the English modals: a functional grammar view*. In Harris & Ramat, eds. (1987).
- HALLIDAY, M. A. K. (1970): "Functional diversity in language, as seen from a consideration of modality and mood in English". *Foundations of Language* 6.3, 1970, 327-5. orr.
- (1970/1976): *Modality and modulation in English* [Halliday (1970)-ren laburpena]. In Kress, ed. (1976).
- HARRIS, M. and RAMAT, P., eds. (1987): *Historical development of auxiliaries*. Amsterdam: Mouton.
- HEINE, B.; CLAUDI, U. and HÜNNEMEYER, F. (1991): *Grammaticalization*. Chicago: University of Chicago Press.
- HOPPER, P. J. and TRAUGOTT, E. C. (1993): *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KING, A. R. (1987): *Euskal aditzaren deskribapenaren arazo nagusiak*. In Salaburu, ed. (1987).
- (1993): *Communicative grammar of the Basque verb*. Tesi doktoralak, University of London.
- KRESS, G., ed. (1976): *Halliday: system and function in language*. Oxford University Press.
- LAFITTE, P. (1944): *Grammaire basque. Navarro-labourdin littéraire* (éd. revue et corrigée). Reprinted, Donostia: Elkar, 1979.
- LAFON, R. (1943): *Le système des formes verbales à auxiliaire dans les principaux textes basques du XVIe siècle*. Donostia: Elkar, 1980.
- LHANDE, P. (1926): *Dictionnaire basque-français*. Paris: Gabriel Beauchesne.
- PALMER, F. R. (1965): *A linguistic study of the English verb*. London: Longman.
- (1986): *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- REBUSCHI, G. (1982): *Structure de l'énoncé en basque*. Tesi doktoralak, Université de Paris 7.
- RICHARDS, J. C.; PLATT, J., and WEBER, H. (1985): *Longman dictionary of applied linguistics*. Harlow: Longman.

- SALABURU, P., ed. (1987): *Euskal morfosintaxia eta fonologia: eztabaida gaiak*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- TRASK, R. L. (1984): *Synchronic and diachronic studies in the grammar of Basque*. University of London Ph. D. thesis.
- (1993): *A dictionary of grammatical terms in linguistics*. London: Routledge.
- VILLASANTE, L. (1980): *Sintaxis de la oración simple*. Aranzazu: Editorial Franciscana.
- WILBUR, T. H. (1981): "Basque syntax": *Euskalarien Nazioarteko Jardunaldiak*. Iker-1, pp. 169-186, Bilbo: Euskaltzaindia.